

УДК 331.101

DOI: 10.31891/2307-5740-2020-288-6-12

ІЛЬСНКО А. В., ЧУБ О.В.

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

НОВІТНІ ТЕНДЕНЦІЇ У ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ ЗА ВИДАМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Актуальність теми дослідження пов'язана з об'єктом дослідження, тобто заробітною платою, що є джерелом для забезпечення простого та розширеного відтворення для економічно активного населення. В умовах постійних економічних криз, світової пандемії, високого рівня безробіття високу актуальність набуває збереження власного трудового потенціалу, збереження можливості працювати та вижити в стані невизначеності майбутнього. Як результат, виникає необхідність дослідження диференціації заробітної плати в Україні через призму динаміки, дослідження стану в галузях, що виготовляють інноваційну продукцію та виконують соціальні функції держави (захист, освіта, охорона здоров'я тощо). В статті здійснено аналіз диспропорцій у оплаті праці найвище оплачуваних галузей та найнижче оплачуваних галузей, дослідження стану диспропорцій у оплаті у промисловості. В процесі дослідження статистичної інформації було виявлено наступні новітні тенденції: 1) диференціація заробітної плати за видами економічної діяльності має середні показники : в 2019 році – це 4,56 рази, що дорівнює показнику 2010 року. З 2016 року відбувся значний спад з 8,76 раз до 4,56, що пов'язано з кризою; 2) порушено основний закон зв'язку зростання заробітної плати з продуктивністю; 3) найоплачуваними видами економічної діяльності за 2015-2019 роки, є: фінансова й страхова; інформація та телекомунікації; професійна, наукова та технічна; державне управління й оборона, обов'язкове соціальне страхування; транспорт; оптова та роздрібна торгівля; промисловість; будівництво; 4) будівництво має найвищі темпи падіння (-0,14) середньомісячної зарплати, що показує відкладений попит на будівництво, відсутність резервів у середнього класу для інвестування в житло; 5) високий рівень середньомісячної заробітної плати за підвидами переробної промисловості спостерігається у підгалузях, яким притаманна одна з ознак орієнтовані на експорт, створюють інноваційний продукт, чи продукт \ послугу, які забезпечують першочергові потреби покупців; 6) найнижча зарплата за середній рівень в Україні видами економічної діяльності є: сільське господарство, лісове та рибне господарство; тимчасове розміщення й організація харчування; операція з нерухомим майном; діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування; освіта; охорона здоров'я та надання соціальної допомоги; мистецтво, спорт, розваги та відпочинок; надання інших видів послуг, що пов'язано з наступними причинами: сезонністю надання послуг, економічною кризою, державною формою власності підприємств (держжава є роботодавець) тощо.

Ключові слова: заробітна плата, диференціація заробітної плати, види економічної діяльності.

CHUB O., ILYENKO A.

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

MODERN TRENDS IN SALARY DIFFERENTIATION BY TYPE OF ECONOMIC BRANCHES IN UKRAINE

The relevance of the research topic is related to the object of research (wages), which is a source for simple and extended reproduction for the economically active population. In the conditions of constant economic crises, world pandemic, high level of unemployment, preservation of one's own labor potential, preservation of the opportunity to work and survive in a state of the future uncertainty becomes very important. As a result, there is a need to study the differentiation of wages in Ukraine through the prism of dynamics, the study of the situation in economic branches, which produce innovative products and perform the state social functions (protection, education, health care, etc.). In this article was analyzed the disparities in wages from the highest paid industries to the lowest paid industries, was researched the state of disparities in economic branch wages. The study of statistical data is revealed the following latest trends: 1) wage differentiation by type of economic branch has average indicators: in 2019, it is 4.56 times, which is equal to 2010. There has been a significant decline from 8.76 times (2016) to 4.56(2019) due to the crisis ; 2) the basic law of connection between growth of a salary and productivity is broken; 3) the most wage level in types of economic branches from 2015 to 2019 are: financial and insurance; information and telecommunications; professional, scientific and technical; public administration and defense, compulsory social insurance; transport; wholesale and retail trade; industry; construction; 4) construction has the highest rate of decline (-0.14) of the average monthly salary, which shows the delayed demand for construction, the lack of reserves in the middle class for investment in housing; 5) a high level of average monthly wages by subspecies of the processing industry is observed in the subsectors, which are characterized by one of the features export-oriented, create an innovative product or product / service that meet the priority customer needs ; 6) the lowest salary for the average level in Ukraine by types of economic branches are: agriculture, forestry and fisheries; temporary accommodation and catering; real estate transaction; activities in the field of administrative and support services; education; health care and social assistance; arts, sports, entertainment and recreation; provision of other service types due to the following reasons: seasonality of service provision, economic crisis, state ownership of enterprises (the state is the employer), etc.

Key words: wages and salary, salary differentiation, types of economic branches.

Постановка проблеми. Заробітна плата є джерелом для забезпечення простого та розширеного відтворення для економічно активного населення. В умовах постійних економічних криз, світової пандемії, високого рівня безробіття високу актуальність набуває збереження власного трудового потенціалу, збереження можливості працювати та вижити в стані невизначеності майбутнього. За низького рівня заробітної плати в Україні, населення має обмежені можливості зберігання коштів та більша частка їх іде на споживання. У 2017 році населення витратило 2621444млн грн, з них приріст фінансових активів склав

62698 млн грн, проте нагромадження фінансових активів було від'ємним на 32060 млн грн [1, 11], що складає 1,16% нагромаджень. Це дуже низький показник. Подальше погіршення ситуації в сфері оплати праці призведе до соціальних бунтів, революцій, інших виявів асоціальної та девіантної поведінки у населення, отже дослідження справедливості в оплаті праці та моніторинг диференціації заробітної плати за видами економічної діяльності в Україні носить актуальних характер.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженнями диференціації заробітної плати в Україні за останні 5 років здійснювалося вітчизняними вченими з наступних питань: 1) на національному рівні та через правові аспекти - Цимбалюк С. [4], Тарасова І., Піскун А. [2], Колот А., Герасименко О., Данюк та інші [8]; 2) через гендерний аналіз - Лопушняк Г., Шандар А. [6]; 3) через окремих вид економічної діяльності на державному, регіональному чи колективно-договірному рівнях – Поплавська О. [7], Юрчик Г., Джудар А. [5], Цимбалюк С. [3]. Дослідження диференціації за видами економічної діяльності в динаміці наявні лише, як загальний огляд окремих аспектів по Україні, в сферах освіти, сільського господарства тощо. Науковці надають перевагу аналізу загальних тенденцій та правових аспектів оплати праці [9] з урахуванням факторів впливу цифрової економіки, як соціального стандарту чи взаємозв'язку з гідною працею, тому питання аналізу диференціації заробітної плати в динаміці залишаються відкритими й актуальними.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження в статті є аналіз диференціації заробітної плати за видами економічної діяльності в Україні та виявлення сучасних тенденцій. Основними завданнями статті є аналіз диспропорцій у оплаті праці найвищооплачуваних галузей та найнижчеоплачуваних галузей, дослідження стану диспропорцій у оплаті у промисловості, галузях, що виконують соціальні функції держави, та, що створюють інноваційну продукцію.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи статистичні дані та чинну нормативно-правову базу, можна зробити наступні висновки про новітні тенденції в диференціації оплати праці в Україні:

1). *Найбільш оплачуваними видами економічної діяльності, як видно з рис.1 за 2015-2019 роки, є: фінансова й страхова; інформація та телекомунікації; професійна, наукова та технічна; державне управління й оборона, обов'язкове соціальне страхування; транспорт; оптова та роздрібна торгівля; промисловість; будівництво.*

Рівень середньомісячної заробітної плати з галузях з найвищими показниками має однакові тенденції зростання, більшість цих галузей протягом 2015-2019 років в переважній більшості мали зарплату вищу за середній рівень по Україні. В 2019 році – це 10497 грн. Показник зростання середньомісячної заробітної плати по країні за 4 роки становив 2,5 рази. Перше місце займає фінансова та страхова галузі в 2019 році, де середньомісячна зарплата становила 19132 грн, що становить зростання в 2,22 рази до рівня 2015 року. В інформаційній сфері та телекомунікаціях - 17543 грн та становить зростання в 2,47 рази до рівня 2015 року; в державному управлінні й обороні та обов'язковому соціальному страхуванні - 14785 грн та 3,37рази; в професійній, науковій та технічній діяльності – 14550 грн та 2,16рази; транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність -11704 грн та 2,52рази; оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів та автомобілів -10795 грн та 2,3рази. Найбільший стрибок розміру зарплат відбувся у державному управлінні й обороні та обов'язковому соціальному страхуванні за рахунок збільшення розміру оплати військовослужбовцям та держслужбовців середніх й вищих рангів.

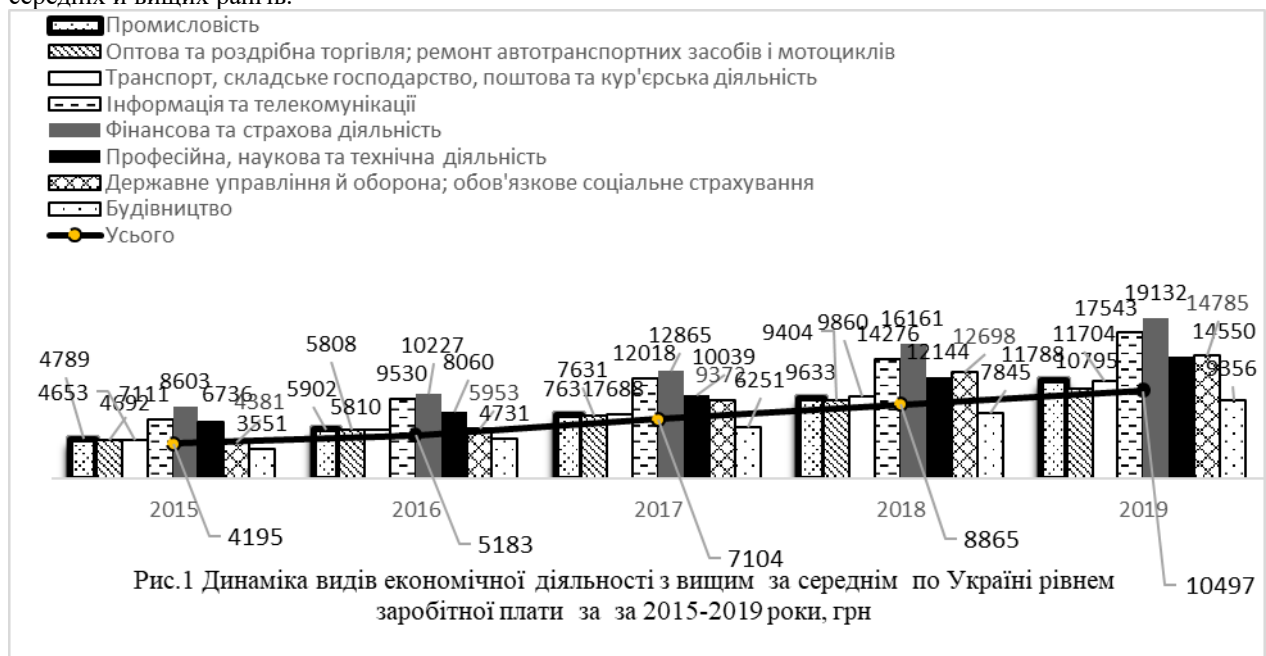
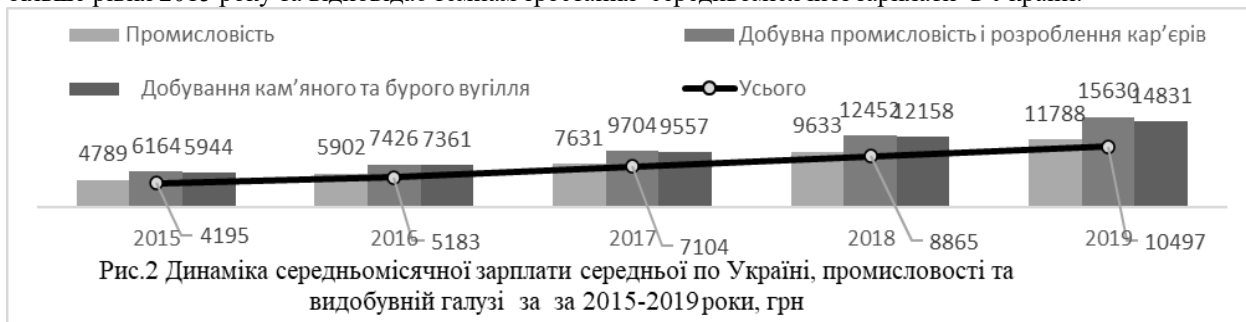

Рис.1 Динаміка видів економічної діяльності з вищим за середнім по Україні рівнем заробітної плати за за 2015-2019 роки, грн

Джерело: побудовано авторами за даними Державної служби статистики України [12].

Окрему увагу заслуговує аналіз диференціації заробітних плат у промисловості та будівництві. Будівництво має нижчий рівень зарплат, ніж по Україні, проте близький до середнього. Це - галузь, що віддзеркалює розвиток економіки: спад економіки дає припинення будівництва. Отже, ця галузь є важливим індикатором розвитку. В 2019 році рівень заробітної плати в будівництві становив 9356 грн (89,13% до середнього рівня) та показав зростання у 2,83 рази до 2015 року, проте спостерігається не характерна для України тенденція зниження темпів зростання в порівнянні з попереднім роком: в 2016 до 2015 року зростання 1,33рази, в 2017 році до 2016 року – 1,32рази, в 2018 році до 2017року – 1,25 рази та в 2019 до 2020 року - 1,19рази. Такі *темпи падіння (-0,14) середньомісячної зарплати в будівництві є найгіршим показником серед всіх видів економічної діяльності*. Це може говорити не тільки про відкладений попит на будівництво, а й про відсутність вичерпаність резервів у середнього класу для інвестування в житло та у бізнесу для розвитку довгострокових інвестицій шляхом побудови власних виробничих потужностей.

Промисловість є стратегічним видом економічної діяльності через наступні причини: а) галузь дає 3289,3 млрд грн у 2019 році [10] або 30,6% обсягу реалізованої продукції, тобто має значний вклад у ВВП; б) у галузі задіяно 2462 тис. чоловік [11] або 14,84% зайнятих; в) частково забезпечує внутрішнє споживання держави в товарах, тобто зменшує економічну залежність й через податки забезпечує виконання соціальних функцій; г) покриває частину потреб держави у виробництві товарів для забезпечення основних функцій держави безпека, охорона здоров'я тощо. Аналіз диференціації заробітної плати у промисловості показує рівень конкурентоспроможності товарів у галузі на національному та внутрішньому ринках. На рис.2. відображено динаміку зміни заробітної плати у добувній галузі, в тому числі й добуванні кам'яного вугілля, за 2015 -2019 роки в порівнянні з рівнем середньомісячної зарплати по Україні та у промисловості. Як видно із графіку рівень зарплати у 2019 році становив 15630 грн у галузі добування кам'яного та бурого вугілля й 14831 грн – у добувній промисловості, що має однакові показники зростання в 2,5 рази більше рівня 2015 року та відповідає темпам зростання середньомісячної зарплати в Україні.

Джерело: побудовано авторами за даними Державної служби статистики України [12].

Аналіз середньої заробітної плати у переробній промисловості на основі даних таблиці 1 дає можливість зробити наступні висновки:

- *динаміка зростання середньої заробітної плати у переробній галузі відповідає загальним трендам по Україні та в промисловості*. Так, в 2019 році в переробній промисловості до рівня 2015 року середня заробітна плата зросла в 2,46 рази, у промисловості - у 2,46 рази, а по Україні – в 2,5 рази. Розмір середньої зарплати у переробному виді економічної діяльності становив 11011 грн у 2019 року. Середній розмір місячної заробітної плати у промисловості у 2019 році становить 107,06% до абсолютного показника у переробній галузі, а рівень по Україні - 95,33%. Тобто, відповідно до тенденції у переробній галузі середня заробітна плата перевищує показник середньомісячної зарплати по Україні та має нижчий рівень заробітної плати, ніж у промисловості;

- *найнижчий рівень середньомісячної заробітної плати за підвидами переробної промисловості спостерігається у текстильному виробництві, виробництві одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів* та становить 7469 грн у 2019 році, тобто майже 68% середнього рівня у переробній галузі. Незважаючи на те, що темпи зростання в порівнянні з 2015 роком становлять 2,596 рази (що майже на 14% вище темпів зростання по галузі), показник є низьким через наступні причини: а) відсутність вироблених в Україні основної сировини, фурнітури та засобів виробництва; б) підтримка експорту «секонд-хенду» та виробів з ЄС; в) орієнтація на прибуток при продажі на експлуатацію дешевої робочої сили, а не інвестування в пошив власного одягу для мас-маркету з метою заміщення імпорту; г) розвиток брендованого одягу українського виробництва для «лакшері-класу» покупців; д) низька купівельна спроможність споживачів;

- *низький рівень середньомісячної заробітної плати за підвидами переробної промисловості спостерігається у водопостачанні, каналізації, поводженні з відходами* та становить 8396 грн у 2019 році, тобто 76% середнього рівня у переробній галузі. Темпи зростання в порівнянні з 2015 роком становлять 2,4 рази, що є показником нижче середнього. Це пов'язано з наступними причинами: а) державним та комунальним господарствам не вигідно показувати прибутковість через наявність можливості заробити на неофіційному вивезенні сміття, не розкриванні методики формування цін шляхом завищення тарифів,

відсутності оновлення основних фондів, а вигідно вести «тарифні війни»; б) відсутні прозорі схеми проектування та імплементації проектів «smart city», що приносять прибуток через переробку сміття, економію енергії, покращення екології, та дозволяють прозоро вести бухгалтерію; в) реформуванню галузі заважають «політичні ігри». Крім того, підгалузь має власну специфіку пов'язану з умовами праці. Специфіка зайнятості передбачає важкі й особливо важкі умови праці, що не є конкурентною перевагою робочих місць. Непрестижність професій в підгалузі стимулює при низькій зарплаті підвищення показника плинності кадрів. Низька оплата та наявність заборгованості в підгалузі по заробітній платі стимулюють відтік висококваліфікованих фахівців;

Таблиця 1

Динаміка абсолютних показників, відносних показників зростання до рівня 2015 року, питомої ваги фактичного рівня фактичного показника до рівня показника у переробній галузі середньомісячної заробітної плати по Україні, у промисловості, переробній галузі та її підвидах за 2015-2019 роки

Вид діяльності	Абсолютні показники, грн					Відносний показник зростання (рівень середньої заробітної плати n-го періоду до рівня 2015 року, %)				Питома вага у % (фактичний рівень середньомісячної зарплати по платі n-му виду/підвиду діяльності до рівня середньомісячної заробітної плати по переробній промисловості)				
	2015	2016	2017	2018	2019	2016/2015, %	2017/2015, %	2018/2015, %	2019/2015, %	2015	2016	2017	2018	2019
	Усього	4195	5183	7104	8865	10497	123,55	169,34	211,32	250,23	93,70	93,51	97,33	96,40
Промисловість	4789	5902	7631	9633	11788	123,24	159,34	201,15	246,15	106,97	106,48	104,55	104,75	107,06
Переробна промисловість	4477	5543	7299	9196	11011	123,81	163,03	205,41	245,95	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	4184	5182	6756	8338	9986	123,85	161,47	199,28	238,67	93,46	93,49	92,56	90,67	90,69
текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	2877	3773	5414	6735	7469	131,14	188,18	234,10	259,61	64,26	68,07	74,17	73,24	67,83
виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність	3717	4800	6475	8241	9297	129,14	174,20	221,71	250,12	83,02	86,60	88,71	89,62	84,43
виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення	6181	6511	8106	10966	15019	105,34	131,14	177,41	242,99	138,06	117,46	111,06	119,25	136,40
виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	4988	5932	7552	8796	11340	118,93	151,40	176,34	227,35	111,41	107,02	103,47	95,65	102,99
виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів	8254	11028	13846	16754	19511	133,61	167,75	202,98	236,38	184,36	198,95	189,70	182,19	177,20
виробництво гумових і пластмасових виробів; іншої неметалевої мінеральної продукції	3952	5144	6858	8667	10347	130,16	173,53	219,31	261,82	88,27	92,80	93,96	94,25	93,97
металургічне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування	5645	6717	8423	11022	13451	118,99	149,21	195,25	238,28	126,09	121,18	115,40	119,86	122,16
виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	4619	6787	9000	10640	12509	146,94	194,85	230,35	270,82	103,17	122,44	123,30	115,70	113,60
виробництво електричного устаткування	3870	4803	6840	8731	10153	124,11	176,74	225,61	262,35	86,44	86,65	93,71	94,94	92,21
виробництво машин і устаткування, не віднесені до угруповань	4120	5080	6923	8522	10349	123,30	168,03	206,84	251,19	92,03	91,65	94,85	92,67	93,99
виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів	4331	5441	7597	10008	11665	125,63	175,41	231,08	269,34	96,74	98,16	104,08	108,83	105,94
виробництво меблів, іншої продукції, ремонт і монтаж машин і устаткування	4065	5290	7017	9003	10950	130,14	172,62	221,48	269,37	90,80	95,44	96,14	97,90	99,45
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	5462	6918	8493	10790	13989	126,66	155,49	197,55	256,11	122,00	124,81	116,36	117,33	127,05
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	3498	4039	5199	6549	8396	115,47	148,63	187,22	240,02	78,13	72,87	71,23	71,22	76,25

Джерело: побудовано та розраховано автором и за даними Державної служби статистики України [12].

- найвищий рівень середньомісячної заробітної плати за підвидами переробної промисловості спостерігається у виробництві основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів становить 19511 грн у 2019 році, тобто 177% середнього рівня у переробній галузі. Темпи зростання в порівнянні з 2015 роком становлять 2,36 рази, що є показником нижче середнього. Високий рівень заробітної плати пов'язаний з наступними причинами: а) ця підгалузь є конкурентною, випускає експортну продукцію; б) інноваційна діяльність передбачає залучення найкращих фахівців для розробки нових інновацій, що будуть запатентовані. Це не можливо без конкурентних зарплат в порівнянні з

загальноукраїнським рівнем; в) частина виробників є монополістами на ринку України по виробництво окремих асортиментних одиниць; г) фармацевтична продукція є товарами першої необхідності, тому споживач її купує за наявності навіть останніх коштів; д) за відсутності на ринку іноземних якісніших фармацевтичних продуктів чи низькій купівельній спроможності купують вітчизняні аналоги;

- *високий рівень середньомісячної заробітної плати за підвидами переробної промисловості спостерігається у підгалузях, яким притаманна одна з ознак: по-перше, - що орієнтовані на експорт, по-друге, - що створюють інноваційний продукт, по-третє, - що створюють продукт\послугу, які забезпечують першочергові потреби населення чи бізнесу.* До підгалузей, що створюють інноваційний продукт належать: а) виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції, де рівень середньомісячної заробітної плати становить 12509 грн у 2019 році, тобто 113% середнього рівня у переробній галузі та це є у 2,7 рази більше, ніж у 2015 році; б) виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів, де рівень середньомісячної заробітної плати становить 11665 грн у 2019 році, тобто 105% середнього рівня у переробній галузі та це є у 2,69 рази більше, ніж у 2015 році. Обсяги виробництва зросли завдяки продукуванню продукції для оборонної промисловості, сільського господарства тощо. До підгалузей, що створюють експортний продукт належать: а) металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування, де рівень середньомісячної заробітної плати становить 13451 грн у 2019 році, тобто 122% середнього рівня у переробній галузі та це є у 2,28 рази більше, ніж у 2015 році; б) виробництво хімічних речовин і хімічної продукції, де рівень середньомісячної заробітної плати становить 11340 грн у 2019 році, тобто 103% середнього рівня у переробній галузі та це є у 2,27 рази більше, ніж у 2015 році. Частина продукції йде на експорт – це добрива, миючі групи засобів, напівфабрикати тощо. Зростання у галузі відбувається повільними темпами через причини: розірваність кооперованих зв'язків АТО в Донецькій та Луганській областях, економічну кризу, падіння купівельного попиту серед населення та товари хімічної промисловості, зниження прибутковості та купівельної спроможності у фермерів та інших сільськогосподарських виробників через неврожай. До галузей, що створюють продукт першої необхідності належать: а) виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення, б) постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря. Як правило, частина організацій, що створюють продукцію у цих галузях мають спільних власників. В той же час, є підприємства, що мають замкнений виробничий цикл та можуть диктувати правила гри на ринку та споживачам. Наявність «лоббі» у законодавчій владі, непрозоре формування тарифів, тісний зв'язок з іншими видами економічної діяльності (де наявні права власності виробників цих галузей – залізничний транспорт, зв'язок, металургія тощо) дають можливість отримувати високий прибуток та формувати конкурентні зарплати;

2). *Нижче оплачуваними за середній рівень в Україні видами економічної діяльності, як видно з рис.3 за 2015-2019 роки, є: сільське господарство, лісове та рибне господарство; тимчасове розміщення й організація харчування; операція з нерухомим майном; діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування; освіта; охорона здоров'я та надання соціальної допомоги; мистецтво, спорт, розваги та відпочинок; надання інших видів послуг.*

Відповідно до рис.3, найнижчий рівень оплати праці мають галузі, що як правило, мають одну чи більше ознаку: по-перше, - відносяться більшість об'єктів галузі до державного чи комунального сектору власності, по-друге, - виробництво чи надання послуг носить сезонний характер або залежить від погоди, клімату, або послуги є вторинними за потребою для споживачів тощо. До першої групи, ми можемо віднести: а) освіта; б) охорона здоров'я та надання соціальних послуг. Ці галузі мають найнижчі показники, після надання інших видів послуг. Так, незважаючи на реформу середньомісячна заробітна плата в освіті у 2019 році становила 8135 грн, що становить у 1,95 рази більше до рівня 2015 року та 77% середньомісячної зарплати по Україні. Середньомісячна заробітна плата в охороні здоров'я та наданні соціальних послуг у 2019 році становила 8135 грн, що становить у 1,68 рази більше до рівня 2015 року та 67% середньомісячної зарплати по Україні. Це пов'язано з наступними причинами: 1) держава є найгіршим роботодавцем, що не виконує обіцянок, порушує законодавство, навіть в умовах пандемії (виключення, оплата праці, суддів, держслужбовців тощо); 2) неприбутковість галузей. Держава намагається позбутися (скорочення витрат) частини власних соціальних функцій, перекладаючи їх на неплатоспроможне населення, через здійснення окремих дій в освітній та медичній реформах. Відсутня державна програма розвитку підтримки медицини з метою створення конкурентної галузі (медичний туризм) з метою наповнення держбюджету; 3) фінансування галузей за залишковим методом.;

До другої групи галузей, ми можемо віднести: а) сільське господарство, лісове господарство та рибне; б) тимчасове розміщення й організація харчування; в) тимчасове розміщення й організація харчування; г) операції з нерухомим майном; д) діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування; е) мистецтво, спорт, розваги, відпочинок; є) надання інших видів послуг. Аналіз показників середньомісячних зарплат показує, що рівень середньомісячної заробітної плати становить у сільському господарстві становить 8856 грн у 2019 році, тобто 84,3% середнього рівня по Україні та це є у 2,12 рази більше, ніж у 2015 році. Сільське господарство є стратегічною галуззю, що забезпечує продовольчу безпеку, проте у більшості країн світу є дотаційною, оскільки залежить кліматичних умов. Сезонність діяльності,

щорічні інвестиції до отримання очікуваного прибутку, економічні кризи, нестабільність законодавства та недоліки земельного й господарського права роблять працю фермерів низько ліквідною. Сильними гравцями на сільськогосподарському ринку залишаються АПК, що мають частково завершений цикл виробництва від збору врожаю до його вторинної переробки, можливість експорту та страхуванням ризиків шляхом перекриття збитків через інші прибуткові підгалузі сільського господарства й переробної промисловості.

Джерело: побудовано автором за даними Державної служби статистики України [12].

Інші види економічної діяльності, такі, як тимчасове розміщення й організація харчування; тимчасове розміщування й організація харчування; операції з нерухомим майном; діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування; мистецтво, спорт, розваги, відпочинок; надання інших видів послуг, мають залежність розміру заробітної плати від величини попиту й платоспроможності клієнтів. Більшість цих галузей не є стратегічними для України. Це зменшує вплив на економічну кризу в країні. У той же час, це - робочі місця та прибуток з виплаченими зарплатами, що є частиною ВВП. Економічна криза, умови пандемії, закритість кордонів, ізоляція населення впливають на рівень прибутковості цієї галузі. Готелі, ресторани, кафе, спортивні заклади, оренда житла (мандри), отримання незанятих послуг, відвідування театрів тощо - всі ці сфери не доотримують прибуток через відкладений попит чи відсутність платоспроможного попиту. В результаті, відбувається скорочення ФОП-ів, підприємств малого та великого бізнесу.

3). Одним з основних законів при зростанні продуктивності є наступна: темпи зростання продуктивності праці мають передувати темпам зростання оплати праці. На основі проведених нами розрахунків, що проведені в таблиці 2 можемо зробити наступний висновок: порушується основний закон взаємозв'язку зарплати та продуктивності праці. Темпи зростання заробітної плати передують зростанню виробітку: по Україні темпи зростання зарплати в 2019 становлять 2,5 рази та передують темпам зростання виробітку в 1,34 рази; в промисловості - це перевищення в 1,37 раз; в сільському господарстві, рибальстві тощо - в 1,82 раз; у фінансовій, страховій тощо сферах - в 1,49 раз; у сфері інформації, комунікацій тощо - в 1,1 раз; у професійній, науковій сфері - в 1,12 раз. Незалежно від того чи є вид діяльності інноваційним чи ні порушується цей закон, що призводить до зниження рентабельності продукту/послуг. Виключеннями є до 2017 року інноваційна діяльність така, як професійна, наукова діяльність, та галузі, що виконують соціальні функції держави (які є найменш оплачуваними). Нажаль, ми не змогли дослідити рівень продуктивності праці в обороні, державному управлінні через відсутність даних для порівняння за 2015-2016 роки;

4). Диференціація заробітної плати за видами економічної діяльності має середні показники з рис.4.

Джерело: побудовано та розраховано авторами за даними Державної служби статистики України [12].

В 2019 році – це 4,56 рази, що відповідає рівню 2010 року. Найбільший рівень міжгалузевої диференціації був у 2016 році та становив 8,76 рази. Це є негативним показником, бо зниження диференціації призводить до нівелювання диференціації оплати праці відповідно до складності та інших факторів, які впливають на розмір оплати праці. Найбільший спад відбувся з 2018 по 2019 роки, що пов'язано з економічною кризою та світовою пандемією.

Таблиця 2

Динаміка змін темпів продуктивності праці(зростання виробітку) та середньомісячної заробітної плати за 2016-2019 роки до рівня 2015 року

Показники	2016	2017	2018	2019
Темпи зростання виробітку (Україна)	1,22	1,51	1,78	1,86
Темпи зростання середньомісячної зарплати (Україна)	1,24	1,69	2,11	2,50
Темпи зростання виробітку(промисловість)	1,26	1,57	1,83	1,79
Темпи зростання середньомісячної зарплати (промисловість)	1,23	1,59	2,01	2,46
Темпи зростання виробітку (с/г...)	1,12	1,26	1,42	1,47
Темпи зростання середньомісячної зарплати (с/г...)	1,27	1,83	2,28	2,68
види економічної діяльності, що є інноваційними				
Темпи зростання виробітку(фінансова...)	0,98	1,06	1,37	1,49
Темпи зростання середньомісячної зарплати (фінансова...)	1,19	1,50	1,88	2,22
Темпи зростання виробітку (інформація...)	1,23	1,53	1,88	2,23
Темпи зростання середньомісячної зарплати (інформація...)	1,34	1,69	2,01	2,47
Темпи зростання виробітку (професійна, наукова...)	1,31	1,61	1,77	1,92
Темпи зростання середньомісячної зарплати (професійна, наукова...)	1,20	1,49	1,80	2,16
види економічної діяльності, що виконують соціальні функції держави				
Темпи зростання виробітку(освіта)	1,30	1,70	2,35	3,44
Темпи зростання середньомісячної зарплати (освіта)	1,20	1,87	2,25	2,60
Темпи зростання виробітку (охорона здоров'я...)	1,31	1,70	2,53	4,81
Темпи зростання середньомісячної зарплати (охорона здоров'я...)	1,20	1,76	2,07	2,48

Джерело: побудовано та розраховано авторами за даними Державної служби статистики України [10-12].

Висновки. Проведений аналіз диференціація заробітної плати за видами економічної діяльності в Україні дозволив зробити висновки:

- диференціація заробітної плати за видами економічної діяльності має середні показники : в 2019 році – це 4,56 рази, що дорівнює показнику 2010 року. З 2016 року відбувся значний спад з 8,76 раз до 4,56, тобто в 1,5 рази знизилась. Це є негативним показником, бо зниження диференціації призводить до нівелювання диференціації оплати праці відповідно до складності та інших факторів, які впливають на розмір оплати праці. Зниження диференціації оплати праці пов'язано з економічною кризою та світовою пандемією;

- порушується основний закон взаємозв'язку зарплати та продуктивності праці. Темпи зростання заробітної плати передують зростанню виробітку: по Україні темпи зростання зарплати в 2019 становлять 2,5 рази та передують темпи зростання виробітку в 1,34 рази. Ці тенденції зберігаються і для галузей, що виготовляють інноваційну продукцію. Виключеннями є до 2017 року інноваційна діяльність така, як професійна, наукова діяльність, та галузі, що виконують соціальні функції держави (які є найменш оплачуваними). Нажаль, ми не змогли дослідити рівень продуктивності праці в обороні, державному управлінні через відсутність інформації;

- найоплачуваними видами економічної діяльності за 2015-2019 роки, є: фінансова й страхова; інформація та телекомунікації; професійна, наукова та технічна; державне управління й оборона, обов'язкове соціальне страхування; транспорт; оптова та роздрібна торгівля; промисловість; будівництво;

- будівництво має найвищі темпи падіння (-0,14) середньомісячної зарплати Це може говорити не тільки про відкладений попит на будівництво, а й про відсутність вичерпаність резервів у середнього класу для інвестування в житло та у бізнесу для розвитку довгострокових інвестицій шляхом побудови власних виробничих потужностей;

- найнижчий рівень середньомісячної заробітної плати за підвидами переробної промисловості спостерігається у текстильному виробництві, виробництві одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів. Це пов'язано з відсутністю сировини та засобів виробництва, підтримка експорту поварів з ЄС, орієнтації на лізинг робочої сили для іноземних підприємств, низьку купівельну спроможність населення;

- низький рівень середньомісячної заробітної плати за підвидами переробної промисловості спостерігається у водопостачанні, каналізації, поводженні з відходами у 2019 році, тобто 76% середнього рівня у переробній галузі. Це пов'язано з «тарифним війнами», відмиванням грошей комунальними \державними організаціями, відсутністю проектів «smart city», непрестижністю професії та особливо важкими й шкідливими умовами праці;

-найвищий рівень середньомісячної заробітної плати за підвидами переробної промисловості спостерігається у виробництві основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів, що пов'язано з випуском інноваційної та затребуваністю продукції;

- високий рівень середньомісячної заробітної плати за підвидами переробної промисловості спостерігається у підгалузях, яким притаманна одна з ознак: по-перше, - що орієнтовані на експорт, по-

друге, - що створюють інноваційний продукт, по-третє, - що створюють продукт\послугу, які забезпечують першочергові потреби населення чи бізнесу;

- найнижча зарплата за середній рівень в Україні видами економічної діяльності є: сільське господарство, лісове та рибне господарство; тимчасове розміщення й організація харчування; операція з нерухомим майном; діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування; освіта; охорона здоров'я та надання соціальної допомоги; мистецтво, спорт, розваги та відпочинок; надання інших видів послуг. Основними причинами цього явища є: невиконання обіцянок державою, як роботодавцем; незацікавленість держави у розвитку медичних послуг з метою створення конкурентної галузі (медичний туризм) з метою наповнення держбюджету та фінансування галузі за залишковим методом; сезонність діяльності та економічною кризою.

Основними перспективами розвитку для покращення диференціації заробітної плати є:

- відповідність галузевих програм розвитку Державній програмі зайнятості з метою стратегічного підходу до визначення пріоритетних видів економічної діяльності. Сприяння стимулюванню та розвитку інноваційних виробництв в галузях дозволить сформувати нові інноваційні робочі місця з гідною заробітною платою. Розвиток інноваційних виробництв сприяє формуванню експорту та збільшенню ВВП;

- дотримання принципів організації заробітної плати, у тому числі: рівна оплата за рівні результати; справедлива диференціація оплати праці. Особливо це стосується галузей, що виконують соціальні функції (освіта, медицина тощо). Дотримання законодавства про працю державою та створення гідних робочих місць в державному й комунальному секторі;

- дотримання роботодавцями загального економічного закону, що темпи зростання продуктивності праці мають передувати темпам зростання заробітної плати;

- удосконалення законодавства про працю з метою удосконалення галузевої диференціації оплати праці на державному та колективно-договірному рівні.

Подальшими напрямками наукових досліджень можуть стати дослідження диференціації оплати праці на галузевому рівні через колективно-договірне регулювання.

Література

1. Статистичний збірник "Доходи та витрати населення у 2017 році". За редакцією І. М. Нікітіної/ Відповідальні за випуск Н. М. Смишляєва, Л. О. Гвоздік. Державна служба статистики України. Київ.2019.106 с.
2. Тарасова К. І., Пискун, А. В. Особливості диференціації заробітної плати в Україні та країнах Європейського Союзу. Молодий вчений, 2019, 4.С. 537-542.
3. Цимбалюк С.О. Проблеми та напрями удосконалення політики оплати праці в бюджетній сфері України. 2017. С. 257-259. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/23059/257-259.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
4. Цимбалюк С.О. Аналіз політики трудових доходів у контексті реалізації концепції гідної праці в Україні. 2017. URL: https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/33290/ape_2017_5_18.pdf?sequence=1&isAllowed=y
5. Юрчик Г. М., Дужар, А.І. (2020) Заробітна плата на національному ринку праці: динамічний, регіонально-галузевий та соціальний аспект. Вісник Національного університету водного господарства та природокористування . Серія" Економічні науки", 2020, 1.89: С. 230-240. URL: <http://ep3.nuwm.edu.ua/18284/>
6. Лопушняк Г.С., Шандар А.М. Гендерна диференціація оплати праці в Україні. 2019. URL:<https://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/34131>
7. Поплавська О.М. Договірне регулювання оплати праці в сфері інновацій.2018.URL: https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/26841/STS_18_22.pdf?sequence=1
8. Колот А. М., Данюк В. М., Герасименко О.О Гідна праця: імперативи, українські реалії, механізми забезпечення.2017.URL: <https://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/22643>
9. Ільєнко А.В. Сучасні тенденції оплати праці в Україні в умовах формування нової економіки. 2018. URL: https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/25328/I_43-46.pdf?sequence=1
10. Обсяг виробленої продукції (товарів, послуг) суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності (2013-2019). Державний комітет статистики. URL:<http://www.ukrstat.gov.ua/>
11. Зайняте населення за видами економічної діяльності у 2000-2019 роках. Державний комітет статистики. URL:<http://www.ukrstat.gov.ua/>
12. Середньомісячна заробітна плата штатних працівників за видами економічної діяльності у 2010-2019 роках. Державний комітет статистики. URL:<http://www.ukrstat.gov.ua/>

References

1. Statystychnyi zbirnyk "Dokhody ta vytraty naseleння u 2017 rotsi". Za redaktsiieiu I. M. Nikitinoi/ Vidpovidalni za vypusk N. M. Smyshliaieva, L. O. Hvozdiik. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Kyiv.2019.106 p.
2. Tarasova K. I., Piskun, A. V. Osoblyvosti dyferentsiatsii zarobitnoi platy v Ukraini ta krainakh Yevropeiskoho Soiuzu. Molodyi vchenyi, 2019, 4.P. 537-542.

3. Tsymbaliuk S.O. Problemy ta napriamy udoskonalennia polityky opłaty pratsi v biudzhethnii sferi Ukrainy. 2017. P. 257-259. Retrieved from URL: <https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/23059/257-259.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
4. Tsymbaliuk S.O. Analiz polityky trudovykh dokhodiv u konteksti realizatsii kontseptsii hidnoi pratsi v Ukraini. 2017. Retrieved from URL: https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/33290/ape_2017_5_18.pdf?sequence=1&isAllowed=y
5. Yurchyk H. M., Duzhar, A.I. (2020) Zarobitna plata na natsionalnomu rynku pratsi: dynamichniy, rehionalno-haluzeviy ta sotsialnyi aspekt. Visnyk Natsionalnoho universytetu vodnoho hospodarstva ta pryrodokorystuvannia . Seriiia " Ekonomichni nauky", 2020, 1.89: P 230-240. Retrieved from URL: <http://ep3.nuwm.edu.ua/18284/>
6. Lopushniak H.S., Shandar A.M. Henderna dyferentsiatsiia opłaty pratsi v Ukraini. 2019. Retrieved from URL: <https://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/34131>
7. Poplavska O.M. Dohovirne rehuliuвання opłaty pratsi v sferi innovatsii.2018. Retrieved from URL: https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/26841/STS_18_22.pdf?sequence=1
8. Kolot A. M., Daniuk V. M., Herasymenko O.O. Hidna pratsia: imperatyvy, ukraïnski realii, mekhanizmy zabezpechennia.2017. Retrieved from URL: <https://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/22643>
9. Ilienکو A.V. Suchasni tendentsii opłaty pratsi v Ukraini v umovakh formuvannia novoi ekonomiky. 2018. Retrieved from URL: https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/25328/I_43-46.pdf?sequence=1
10. Obsiah vyroblenoi produktsii (tovariv, posluh) subiektiv hospodariuvannia za vydamy ekonomichnoi diialnosti (2013-2019). Derzhavnyi komitet statystyky. Retrieved from URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
11. Zainiate naselennia za vydamy ekonomichnoi diialnosti u 2000-2019 rokakh. Derzhavnyi komitet statystyky. Retrieved from URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
12. Serednomisiachna zarobitna plata shtatnykh pratsivnykiv za vydamy ekonomichnoi diialnosti u 2010-2019 rokakh. Derzhavnyi komitet statystyky. Retrieved from URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Надійшла / Paper received: 12.11.2020

Надрукована / Paper Printed : 04.01.2021